

**MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA ZAMONAVIY USLUBLARDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATLI JIXATLARI.**

Sunnatulla Raimjonov

JDPI Musiqa ta'limi
kafedrası katta o'qituvchisi

Sanjar Safarov

JDPI Musiqa ta'limi yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Talabalarga talim-tarbiya berish jarayonida zamonaviy interfaol metodlardan foydalanib musiqa mashg'ulotlarini olib borish yo'llari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Zamonaviy texnologiya, musiqa, talim-tarbiya, tadbiiq, yosh avlod, vizual o'qitish, O'rta-Osiyo, og'zaki metod, ko'rgazmali metod, amaliy metod, mikro ta'lim, modul texnologiyasi, labirint, muammolar maydoni, adabiyot, tarix.

Yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalar barcha fanlar qatori musiqa fanlarini o'qitish ishiga ham tadbiiq etilmoqda. Kelajagimiz yaratuvchilari bo'lgan yosh avlodni xar tomonlama yetuk va barkamol shaxslar bo'lib yetishishiga, bunday texnologiyalar asosida ta'lim berish ilgarigi ish uslublarimizga qaraganda progressiv ahamiyatga ega.

Garchi musiqa fanlarini o'qitish ko'prok amaliy ravishda olib borilsada, unda ko'prok o'qituvchilarning amaliy foaliyatiga tayanilsada, musiqa fanlarining yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlaridan foydalanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari, nazariy bilimlari mavjud.

Bugungi kunda innovatsiyalardan muammoli va axborotli ma'ruza, vizual o'qitish (turli fan o'qituvchilaring) ketma-ketlikda bir mazvu bo'yicha darslarning tashkil etilishi hamda majburiy konferensiyalaridan foydalanish tajribasi asosida ish ko'rilmokda. Buni biz musiqiy fanlar bilan kuchli darajada bog'liq fanlar jumlasidan tarix, til va abadiyot va jismoniy ma'daniyat fanlari orqali amalga oshirishimiz mumkin. Masalan tarix fani mavzusi O'rta - Osiyoda xonliklari davri (XVI-XIX asrlar) bo'lsa, musiqiy fanlar mavzusini ham xonliklar davri xalq musiqalari yoki xonliklar davrida shashmaqomning shakllanishi yoki o'zbek qo'shiqchilik san'atida uch yo'nalishning paydo bo'lishi va uning O'rta-Osiyoda uch xonlik mavjud

bo'lgan davrga bog'likligi, shuningdek jismoniy tarbiya darslarida milliy sportimiz taraqqiyoti, jumladan kurash sporti, ko'pkari, dorbozlik, tosh ko'tarish, ot poygasi, qiz quvdi kabi sport o'yinlari mavjud bo'lganligi to'grisidagi ma'lumotlar orqali o'quvchilarning tarix faniga doir bilim va malakalarini mustaxkamlashga ko'maklashishi mumkin. Buning uchun darslarni rejalashtirish jarayonida ushbu fandan dars beruvchi o'qituvchi murabbiylarning hamkorligi zarur bo'ladi.

Hozirgi davrda ta'lim metodlari xilma-xil uslublardan tarkib topdi, ayni vaqtda pedagogikada quyidagi faol metod va uslublar ko'proq qo'llanilmoqda. Jumladan, Mikro ta'lim- o'quv materialini bo'limlarining kichik qismlarini ketma-ketlikda faoliyatga tatbiq etish. Mazkur ta'lim tarafdorlari ko'pqirralikni, dars kirish qismining muhim elementi sifatida tavsiya etadilar. Bu metodni musiqa darslarining musiqa savodi faoliyat turida va cholg'u sozlari ijro etish hamda ritmik xarakterli faoliyat turlariga tatbiq etishimiz mumkin. Masalan: musiqa savodi faoliyat turida biz notalar balandligi mavzusini o'rganayotgan bo'lsak, avval *do* notasi, keyin *re* notasi, so'ngra *mi* notasi, balandliklarini ketma-ketlikda o'rganish; cholg'u sozlari chalish faoliyat turida esa o'rganilayotgan asarning avval 1 frazasini (4 takt), so'ngra 2 frazasini; musiqali ritmik harakat faoliyati turida esa, o'rganilayotgan musiqa asarining avval bir jumlasini (8 takt), so'ngra 2 jumlasiga musiqali raqs harakatlarini o'rgatishimiz mumkin. Xuddi shunday, bu metod qo'shiq kuylash faoliyat turiga ham tatbiq qilinishi mumkin. Ya'ni qo'shiqning avval birinchi kupleti, so'ngra ikkinchi kupleti alohida-alohida o'rganilishi va ular ketma-ketlikda amalga oshirilishi mumkin.

- Ta'lim modul texnologiyasi (bayonning didaktik bir-biriga teskari) musiqa darsini tashkil qilishda qo'llanilmagan musiqiy faoliyat turlari (musiqa tinglash, ashulla aytish, cholg'u sozlarini chalish, musikalik ritmik harakatlar bajarish, musiqa savodi va boshqalar) ning bir mavzuga yo'naltirilishi didaktik birlik hisoblanadi. Bu metod musiqa mashg'ulotlari va darslarida muvaffaqiyat bilan qo'llanilib kelmoqda. Shuningdek, musiqa darslarida o'quvchilar bilimni tahlil qilish uchun test savollari tuzilib, sinovlar o'tkazilmoqda.

- Mavzular mazmuniga muvofiq bilimlarni majmualash (birinchi dars axborotli, ikkinchi dars muammoli, uchinchi dars amaliy, to'rtinchi dars mustahkamlash) bu metod ham musiqa darslarini rejalashtirish jarayonida o'z aksini topib, yillik mavzu asosida rejalashtirilgan choraklik mavzularini yoritishda qo'llaniladi.
- Ilg'or vositalar yordamida o'quv matnlarini qismlarga bo'lib o'rganish – muayyan ketma-ketlikda va uzluksiz ravishda. Bu metod ham musiqa darslarini rejalashtirish jarayonida hisobga olinadi va yil bo'yicha o'tilgan darslar, avvalo o'tilgan oraliq mavzularni hamda shu orqali yillik mavzularni o'zlashtirishga qaratilgan.
- Ishbilarmonlik o'yinlarini qo'llash (Misol uchun: “Labirint”, “muammolar maydoni” va boshqalar). Bu metod musiqa darslarida musiqali topishmoqlar shaklida qo'llaniladi.
- Muhokamali ta'lim metodlari (o'zlashtirilishi zarur bo'lgan bilimlar hajmini aniqlash – muammolar tahlili, fanlararo aloqalarni o'rganish, muammolarni mustaqil hal etishga tayyorlash) bu metod musiqa darslarining musiqa tinglash faoliyat turida qo'llash uchun mos keladi masalan: Shoir Alisher Navoiy, yoki Bobur Mirzo g'azallari asosida kuylangan mumtoz ashulalar, yoki maqomlar tinglash uchun berilgan bo'lsa asar to'g'risida tushuncha berishdan oldin uning mualliflari, ya'ni shery matn muallifi va musiqa bastalagan bastakor to'g'risida tushuncha berish lozim. Shunday ekan, Alisher Navoiy yoki Bobur ijodi to'g'risidagi o'quvchilarning adabiyot, tarix fanlaridan olgan bilimlarini sinash va mustahkamlash maqsadida yuqorida nomlari ko'rsatilgan yoki boshqa mualliflar hayoti va ijodiga oid savollar og'zaki kartochkalar shaklida yoki test shaklida o'quvchilarga tarqatilib, berilgan javoblar orqali o'quvchilar bilimni aniqlash mumkin, lekin, shuni aytish kerakki, musiqa tinglash faoliyat turi uchun ajratilgan 5-7 minut vaqt musiqa asarini tinglash asar mualliflari, asar mazmuni to'g'risida o'quvchilarga tushuncha berish uchun yetarli emas. Agar darsda savol

kartochkalari test savollari orqali bolalar bilimni oshirmoqchi yoki sinab ko'rmogchi bo'lsak buning uchun ajratilgan vaqtni o'zlashtirish zarur bo'ladi.

- Mavjud muammolarni hal etuvchi vaziyatli tahlil (“vaziyat tasvir”, “vaziyat baho”, “vaziyat muammo”, “vaziyat mashq”) metodi. Ushbu metod dars jarayonida bajariladigan barcha ishlarni vaziyatga ko'ra tanlash lozimligini bildiradi, ya'ni mazmunning mohiyatini yaratish zaruriyati dars jarayonida turli vaziyatlarni paydo qiladi va shundan kelib chiqqan holda o'quvchilarga vaziyatga ko'ra tasvir (rasmlar, fotosuratlar, o'quv filmlari, videolavhalar, deofilmlar, mul'afilmlar namoyish qilinishi yoki vaziyatga ko'ra o'quv mavzusi bo'yicha o'zlashtirishga baho berish, mavzuni bolalar yaxshi idrok etishlari uchun turli muammolarni o'rtaga surish, shuningdek, ko'zlangan natijalarga erishish uchun mavzuning asosiy yoki yordamchi qismlarini o'zlashtirish uchun qayta-qayta takrorlash, mashq qilish tushuniladi).
- Pedagogik trening (tez o'qitish va yozish, mashq, fikrlash texnikasi, grafikasi, mimikasi, taqlid va fonatomika uslublarini egallash) metodi. Bu metod har bir o'qituvchining pedagogik mahoratini, dars jarayonida yuksak fazilatlarini namoyish qila olishini bildiradi. Musiqa fani o'qituvchilari o'qish va yozishdan tashqari yuksak ijrochilik qobiliyatlarini namoyish qila olishi zarur, shuningdek, bu metod o'quvchilarda ham tez yozish, tez o'qish grafik va jadvallarni tez chizish, musiqa darslarida notalarni tez yozish malakalarini shakllantirishni bildiradi.
- O'quvchilar faoliyatini reyting baholash -Musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarni reyting baholash jarayonida ularning barcha musiqiy faoliyat turlaridan o'zlashtirishlari nazarda tutiladi. Chunki ba'zi o'quvchilar ayrim faoliyat turlari bo'yicha o'z iqtidorlarini namoyish qilishsada, boshqa faoliyat turlari bo'yicha orqada qolishlari, ayrimlari esa uning aksini ko'rsatishi mumkin. Reyting baholash esa xolis bo'lishi lozim.
- Pedagogik kvalimetriya (o'quvchilarni EHM vositasida testdan o'tkazish) musiqa fanini o'qitishda test sinovlari asosan choraklar, yarim yillik va o'quv yili oxirida o'tkaziladi. Test savollari musiqa savodi, musiqa adabiyoti va

musiqa tarixi bo'yicha o'quv yili davomida o'qitilgan bilimlar ko'lami bo'yicha tuzilib, bundan tashqariga chiqmasligi lozim, ya'ni musiqa tinglash ko'shiq kuylash, musiqa savodi kabi faoliyat turlari bo'yicha o'quvchilarning olgan nazariy bilimlari asosida savollar tuziladi. Shuni aytish kerakki, test savollari va ularga beriladigan javoblarning murakkablik darajasi sinflar osha oddiydan murakkabga tomon prinsipi asosida bo'lishi lozim. Savollar hajmi esa, o'quv material hajmiga ko'ra bo'lib, tuzilgan savollarning jami o'quv materialini to'liq yoritishi muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. I.A.Karimov. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch.–T.:“Ma'naviyat” nashriyoti. 2008-yil.
2. J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari.–T.: “O'qituvchi” nashriyoti. 2004-yil.
3. O'.Q.Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogika texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. –T.: “Fan” nashriyoti. 2006-yil.
4. V.N.Maksimova. Mejpredmetnye svyazi v protsesse obucheniya. –M.: “Prosvishenie”. 1988-god.
5. T.E.Solomonova. O'zbek musiqasi tarixi. –T.: “O'qituvchi” nashriyoti. 1981-yil.
6. B.S.Abdullaeva. Fanlararo aloqadorlik turlari haqida. Uzluksiz ta'lim. –T.: 2005-yil. №1-son.
7. Nizomiy nomli TDPU (Res.ilm.anjuman). Uzluksiz ta'lim tizimida musiqa fanlarini o'qitish masalasi. –T.: 2009-yil.
8. A.Qodiriy nomli JDPI (Res.ilm.anjuman). Yoshlar ongiga milliy istiqlol g'oyasini singdirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning vazifalari. –J.: 2006-yil.
9. G.Sharipova. Musiqa va uni o'qitish metodikasi. –T.: “Turon-Iqbol” nashriyoti. 2003-yil.
10. E.P.Iova, A.Ya.Ioffe, O.D.Golovchiner. Utrennaya gimnastika pod muzyku. –M.: “Prosvishenie”. 1984-god.